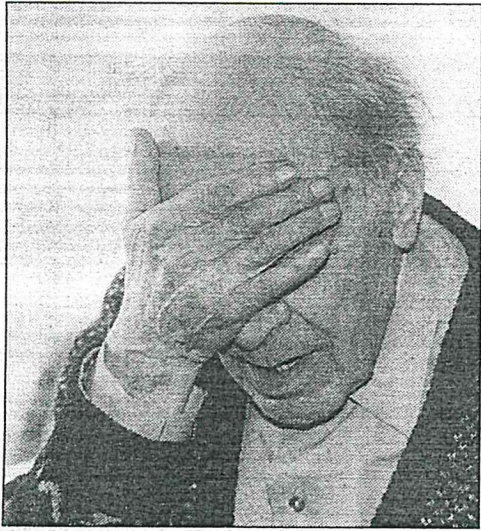
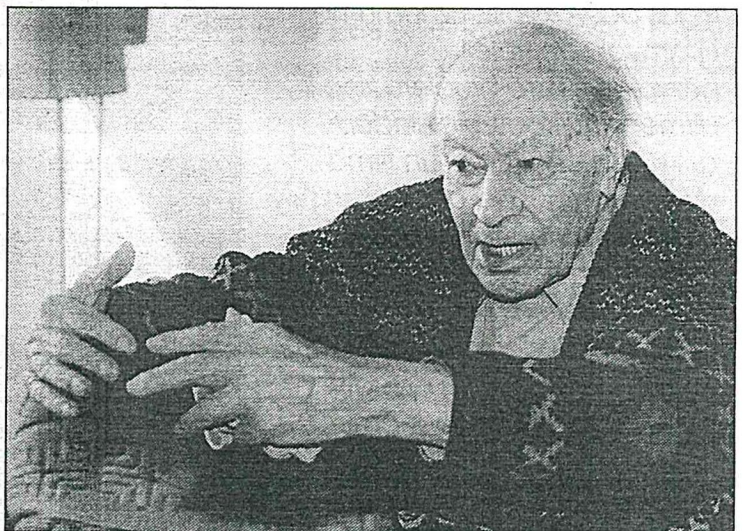

Kurā gadā esmu dzimis? Pirms simts gadiem!

OJARS LŪSIS, NEATKARĪGĀ

GUNTA TABORE

Par ļoti veciem cilvēkiem mēdz runāt kā par maziem bērniem, ar tādu kā mīlu žēlumu – jā, grūti gan tādā vecumā. Tikšanās ar simtgadīgu cilvēku mulsina – vai būs tik vesels, ka varēs visu izstāstīt... **Ildars Gercāns**, kuram 21. aprīlī apritēs apaļi simts, pārsteidza ar labo atmiņu, aso dzīves uztveri un savdabīgo humoriņu. Kad divas stundas bija sīki un smalki stāstījis par dzīves gājumu un ticis tikai līdz 1918. gadam, jubilārs viltīgi pasmaidīja, atspieda muguru divānā un teica: «Nu jau pietiek stāstīt, tagad dzersim kafiju un priecāsimies.»

Uzdevums uz strēmeliņas

Ildars Gercāns tagad ir rīdzinieks, bet lielu daļu mūža pavadījis Līvānu pusē. Viņš ir viens no pirmajiem Latgales skolotājiem Daugavpils apriņķī. Ilgus gadus strādājis par skolotāju Līvānu pagastā – Lāču skolā un pagasta sešklasīgajā pamatskolā, no kuras tagad palikusi vienīgi akmeņu grēda. Zinības bērnu skolojis arī Tālajos Austrumos. Viņa aizraušanās visu mūžu bijusi skaitļi. Un ne tikai kā skolotājam. Ilgus gadus publicējis āķīgus matemātikas uzdevumus žurnālā *Zvaigzne*. Arī tagad ar patīku lupina skaitļu sakarības. Pats smejas: no galvas taču ir atkarīgas kājas. Tad savdabīgs ir stāsts, kā radusies interese par atjautības uzdevumiem. Bijusi kādi desmit gadi, kad viņš ganu gaitās atradis avīzes stērbelīti, uz kuras izlasījis šādu tekstiņu: krievi karo ar turkiem, turki saņem 13 kareivju gūstā, katru otro nošauj, cik paliek dzīvi?

No Petrogradas līdz Tomskai

Izidoru Gercānu liktenis ne reizi vien metis lielajā Krievzemē. Uz Petrogradu aizbraucis pelnīt jau 1915. gadā. Atmiņā palikusi aina, kad pa ielu tādā kā koka muldiņā ripinājies kara upuris, invalīds bez kājām. Cilvēki aiz žēluma to muldiņu vai līdz malām ar naudu piemetuši. Sākusies revolūcijas dunoņa. («Īsti nesapratu, kas tur notiek, visapkārt šauj, ēst nav ko. Muku atpakaļ uz Latviju. Smagi biju strādājis, labi pelnījis, atbraucu kā kungs – katliņā un mētelī ar karakula apkakli.») Kad Latvijā ienāca *sarkana vara*, arī Izidoru līdz ar Sarkano armiju pret paša gribu parāva līdz uz Krieviju. No Izidora Gercāna atmiņu stāstiem nojautu, ka viņš savai sarežģītajai dzīvei cauri gājis ar mīkstu sirdi. Piemēram, kad kā rakstvedis kopā ar Sarkano armiju pa Krievzemi ceļojis, reiz pie Minskas kopā ar citiem kareivjiem ieklīdis kādā muižīņā. Tur sievietē sēž un ada. Bet Izidoru nejauši ierauga, ka vienā groziņā viņai revolveris ielikts. Viņš sapra-

tis, ka karabiedri sievieti nošaus, ja ieroci atradīs, tāpēc tā nemanāmi pārsēdzis grozu ar lakatiņu...

Jaunekli nerima griba skoloties, viņš devās uz Maskavu, uz Kara akadēmiju studēt saimnieciskās lietas. Visapkārt visi badu miruši, bet viņi karaskolā vai katru dienu gaļu ēduši, ka vaigi kust. Buharins esot komunisma zinības stāstījis lai. Bet labāk paticis Šaļapinu vaigā redzēt un dzirdēt.

Kā izdevies no partijas būšanām vaļā tikt? Maskavā, karaskolā, esot uzstājuši gan, ka biedram Gercānam jāstājas partijā, bet latviešu jauneklis viltīgi atteicis, ka tagad strādnieki ir izglītoti, ja ko taujās, viņš neprātis pietiekami labi izskaidrot. Pēc tam «vairāk neviens nav sējies klāt».

Vēl reizi šķērsojis Krieviju, kad 1949. gadā ar sievu izsūtīts uz Tomskas apgabalu. Asino stacijā visus sadzinuši lielā telpā un devuši *svētbu*, teikuši, ka viņi kā nevēlami pilsoņi ir izsūtīti uz mūžu.

«Tur gan bija nabadzība. Skaitījās kolhozs, bet kad mums no Latvijas darbvietas grāmatvede atsūtīja atvaļinājuma naudu, ap pieciem tūkstošiem rubļu, priekšsēdētājs lūdza, vai divus tūkstošus nevarot kolhozam aizdot, esot jāpērk kuļamā mašina. Prasīju, kā tad dabūšu atpakaļ, bet priekšsēdis saka – ej pa mājām un prasi, lai atdod naudu par malku. Vai tad visi malku pirkuši, nesapratu. Bet viņš atmata ar roku – tāpat to malku visi zog. Ko bija darīt, bija vien jāstaigā un nau- da jālūdz, bet nebrīnījās, deva arī. Kādam saimniekam pie sienas redzēju speciālu parīktī, kur bija karotes aizbāztas. Bagāts bija tas, kuram karotes bija vairākas...»

Arī dēlu Robertu un meitu Annu izsūtīja, gan uz Tālajiem Austrumiem. Kad izsūtījuma nomira sieva Olga, bērni tēvu atsaucā pie sevis uz Vozžajevku, tur bija it kā vieglāk, sovhozs taču.

Gercānu ģimeni sāka vajāt, kad vecākais dēls Benjamiņš aizgāja mežabrāļos. Deviņpadsmitgadīgo jaunekli nošāva 1945. gadā. Tagad pie Līvāniem, Lukstu plāvās, ir izveidota piemiņas vieta nogalinātajiem cīnītājiem.

Sarkano varu Izidors Gercāns nīst joprojām un, apspriežot šodienas notikumus, spīvi saka: «Tikai nepadoties krievam, nikad. Kā Ēvalds Valters teica – turēties līdz nāvei. Tie krievi, tie sarkanie ir, es pat nevaru teikt, jo jūs pierakstīsiet un tad izplatīsiet pa pasauli... Teikšu tā, nu, vieni *razbojniki*. Kādreiz nesapratu, kāpēc krievu vēsturē rakstīja, ka nevis iekaro kādu valsti, bet *pokoriņi* (pakļāva). Tagad saprotu.» To saprot ikviens, kam nācies piedzīvot represijas. Arī Skaidrīte, ko Izidors saticis izsūtījumā Tālajos Austrumos. Nu jau kopā vairāk nekā 40 gadi nodzīvoti.

Šodienas notikumiem Gercāna kungs seko cītīgi – lasa avīzes, gan ar lupu, lai labāk saskatītu, klausās radio, televīzijā noteikti noskatās *mazās ziņas* sešos un *Panorāmu*. Bet nikns gan ir uz pašreizējiem valdītājiem.

Kuļājoties tik uz vietas, saimnieku nesot, bet izsaimniekotāju par daudz esot saradies.

Bērības epizodes simtgadnieks atceras vissmalkāk. Piemēram, bijusi tāda trambuļu spēle, ar ko ganu gaitās laiku īsinājuši. No koka bijusi uztaisīta bumba, to svieduši un pa bumbu bijis jāmet ar koka nūju. Izmešto nūju ātrāk bijis jāatdabū. Kad pieskrēja pie vietas, kur bija bedrīte, nūjas gals bijis jāieliek bedrītē un jāsaka *cilingi pest*. Ja nūju pakāra bumbas metējs, tad tukšā palikušais savukārt kļuva par metēju. Tā turpinājies, kamēr bijis jāriņķo cūkām pakaļ.

Gercānos, kā jau visur tolaik Latgalē, dzīvojuši nabadzīgi. Kad ziemā uz Dubnas upes citi slidojuši, Izidoram bija jāpaliek malā, jo nav bijis slidu. Bet ko viņš? «Uztaisīju vienu slidu no vecas izkaptas, piesēju ar vīzu auklu un riņķoju uz vienas kājas turpat pie mājas pa līci.»

Skolotāja gaitas sācis 1918. gada oktobrī Līvānu pagastā, Lāču skolā. Četrus gadus

šaipusē nav bijusi nekāda skola, lasījuši no pātaru grāmatām un, kā pats saka, kalenderiem. Kad vien bijusi iespēja, skolojies. I. Gercāns: «Pēc atgriešanās no Petrogradas uzzināju, ka Daugavpilī atvērti skolotāju kursi, devos turp. Biju sapucējies gan, bet pa ceļam kurpes sāka spiest. Ņēmu kurpes pār pleciem un tā soļoju līdz pat Daugavpilij. Sievieši aiz mājās stūriem noskatījās vien, kas tas par savādnieku – melns katliņš galvā, šlipse un plikām kājām...» Paps bija stingrs skolotājs, kad Gercāns bija klasē, mušu varēja dzirdēt, bet iemācīja gan tā pamatīgi, stingrus pašus pamatus, tā stāsta meita Anna Galeniece, kas pati visu mūžu strādājusi par vācu valodas pasniedzēju tehnikumā.

Sirmās skolnieces

«Līvānos tagad mans mazdēls valda,» ar lepnumu saka I. Gercāns. Mazdēls Visvaldis Gercāns nu jau otro sasaukumu ir Līvānu pilsētas domes priekšsēdētājs. Visvaldis Gercāns stāsta: «Atnāk pie manis vecāka kundze sirmu galvu un iesaucas: jūsu vectēvs taču bija mans pirmais skolotājs! No vectēva esmu mantojis divas lietas – patiku uz dziedāšanu un matemātiku. Arī mans tēvs beidza augstskolu fizikas un matemātikas specialitātē, tas bija izsūtījumā, Blagoveščenskā. No vectēva ļoti daudz esmu dzirdējis, kā Līvāni izskatījās senos laikos. Vēl ir interesanti, ka vectēva brālis Aloizs gadsimta sākumā bija, kā tagad teiktu, pagasta vecākais, bet vecāsmātes Olgas Treilones tēvs ap gadsimtu miju bija Līvānu galva. Nu par Līvāniem rūpējos es.»

Mūža zibsnis

Kā izdevies tik garu mūžu nodzīvot? Kā smejas pats simtgadnieks, ilgi dzīvoju, jo bērībā mani zirgs sperdams nenospēra, stučkieši nenošāva, Sibīriju izturēju... Sieva Skaidrīte teic, kur jau tie gadi, kopš vīrs sakt – sagaidīšu pensijas dienu un tad varu mierīgi mirt. Kad šoziem pēc grūtas slimības nomiris dēls, Izidors Gercāns teicis, ka gribētu savus gadus sadalīt un daļu iedot dēlam, lai Roberts ilgāk dzīvotu.

Kā zibsnis Izidora Gercāna dzīvē ir bijusi neparasta epizode: «Tas bija 1937. gadā. Bija svētdienas vakars, apsēdos skolas galā uz malkas grēdas un lūkojos uz austrumiem. Piepeši parādījās tāds gaišums, tik mirdzošs, tā kā sudrabots... It kā es uz mirkli būtu nokļuvis kādā debesu valstībā, paradīzē vai. Nekā noteikta es tur nevarēju saskatīt, bet tas bija tik jauki, nu tā – ka ne izstāstīt. Pēc tam prasīju baznīckungam, kas tas bija, bet viņš tik raustīja plecus. Nav jau svarīgi to izskaidrot. Jo tas bija tik brīnumaini, ka tāpēc vien bija vērts dzīvot.»▲